

Leszek Masadyński

Tworzenie katalogów centralnych w oparciu o systemy SOWA i SOWA-2

Forum Bibliotek Medycznych 1/1, 345-349

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Expertus Complex będzie z pewnością przydatny do łącznego przeszukiwania baz z zakresu nauk medycznych, lecz tu oczywiście nie kończy się zakres jego przyszłych zastosowań (dotyczy także baz technicznych, baz akademii wychowania fizycznego, baz CDS/ISIS z określonej dziedziny).

Oprogramowanie Expertus jest modyfikowane na bieżąco dzięki stałej współpracy z bibliotekarzami, za co wszystkim konsultantom jesteśmy wdzięczni.

Rozwój systemu jest możliwy dzięki tym użytkownikom, którzy mają ciekawe pomysły i zamawiają nowe moduły.

Mgr inż. Leszek Masadyński
Poznań – SOKRATES

TWORZENIE KATALOGÓW CENTRALNYCH W OPARCIU O SYSTEMY SOWA I SOWA-2

Komputerowy katalog centralny

Czym różni się katalog centralny od „zwykłego” katalogu bibliotecznego? Podstawowym elementem wyróżniającym katalog centralny jest to, że informacje w nim zawarte można uważać za „sklejenie” informacji znajdujących się w wielu innych, autonomicznych katalogach (bibliotekach). Proces tworzenia katalogu centralnego narzuca (dotychczas niezależnym) bibliotekom określone zasady współpracy. Zorganizowanie komputerowego katalogu centralnego wymaga podjęcia szeregu decyzji merytorycznych, które te zasady definiują. Ponieważ cechy katalogów centralnych w poszczególnych zastosowaniach mogą się różnić, chciałbym przedstawić próbę usystematyzowania tych cech na podstawie doświadczeń związanych z zastosowaniem systemów SOWA i SOWA-2. Proponuję rozważanie następujących cech katalogu centralnego:

- organizacja katalogu,
- wybór formatu katalogowania,
- zakres udostępnianych usług.

Organizacja katalogu powinna zależeć od tego czy w momencie powstawania komputerowego katalogu centralnego poszczególne katalogi autonomiczne są obsługiwane komputerowo, tj. istnieją dane, które można wykorzystać. Możemy rozważać kilka wariantów organizacyjnych komputerowego katalogu centralnego.

Katalog scentralizowany „on-line”. Katalog centralny pełni rolę podstawowego źródła informacji katalogowych. Poszczególne biblioteki tworzą katalog poprzez

usługę zdalnego katalogowania (np. Internet). Wariant ten jest jedynym możliwym jeżeli poszczególne biblioteki nie tworzą katalogów autonomicznych.

Katalog scentralizowany „off-line”. Katalog centralny powstaje z danych powielonych (replikowanych) z katalogów autonomicznych. Aktualizacja katalogu następuje albo poprzez usługę zdalnego katalogowania (dane wprowadzane są wówczas niezależnie od dwóch katalogów: autonomicznego i centralnego) albo poprzez import plików. Ponieważ duplikaty rekordów bibliograficznych nie zawsze mogą być wykryte automatycznie, procedura napełniania katalogu jest skomplikowana i wymaga często zwrotnej aktualizacji katalogów autonomicznych.

Katalog rozproszony „on-line”. Możliwy jest do wykorzystania jeżeli poszczególne katalogi autonomiczne są udostępnione „on-line” w sieci Internet. Informacja zbiorcza (katalog centralny) powstaje dynamicznie, przez „złożenie” rezultatów zapytań użytkownika przesłanego do poszczególnych katalogów.

Oba systemy SOWA i SOWA-2 umożliwiają zdalne katalogowanie, poprzez mechanizm komunikacji klient/serwer oparty na protokole TCP/IP. Firma SOKRATES-software oferuje także oprogramowanie umożliwiające zbudowanie systemu rozproszonego.

Przy wyborze *formatu katalogowania* uwzględniamy zazwyczaj potrzeby wynikające z formatów zastosowanych w poszczególnych katalogach autonomicznych oraz z potrzeb wymiany danych elektronicznych z innymi bibliotekami (np. Nukat). Można rozważyć organizację katalogu z jednolitym formatem (np. MARC-21, MARC-BN, SOWA) lub katalogu wieloformatowego, w którym umieszczane będą rekordy o różnych formatach. System SOWA umożliwia katalogowanie jedynie w charakterystycznym dla niego formacie, natomiast system SOWA-2 pozwala na tworzenie katalogów o dowolnie zaprojektowanym formacie katalogowania (np. MARC-21) a także katalogów wieloformatowych. Istniejące programy umożliwiające konwersję danych między różnymi formatami pozwalają na tworzenie katalogu „off-line” nawet wtedy, gdy format katalogu autonomicznego nie jest akceptowany w katalogu centralnym. Wieloformatowość może być zastosowana także w katalogu centralnym zorganizowanym w sposób rozproszony.

Pod pojęciem *usług* rozumiemy wszystkie operacje związane z katalogiem centralnym, które są dostępne zdalnie. Pewne usługi dostępne są publicznie, inne – dla wskazanych użytkowników katalogu. Usługi dostępne publicznie to przede wszystkim wyszukiwanie informacji (wg indeksów i poprzez zapytania obejmujące wiele kryteriów), tworzenie zestawień bibliograficznych, eksport danych do pliku (opcjonalnie), zamawianie i rezerwowanie materiałów bibliotecznych. Z usług dostępnych publicznie użytkownik korzysta poprzez przeglądarkę WWW. Zorganizowanie serwisu WWW obejmującego powyższe usługi jest możliwe zarówno w systemie SOWA jak i SOWA-2.

Pozostałe usługi dostępne są dla użytkowników systemu posiadających odpowiednie oprogramowanie (klient) oraz odpowiednio zarejestrowanych w systemie. Najważniejszą z usług jest zdalne katalogowanie połączone z możliwością pobierania gotowych opisów z pliku (import) lub „on-line” z innego katalogu dostępnego w Internecie. Obecnie oferowane programy umożliwiają pobieranie danych z dowolnego katalogu SOWA lub – poprzez protokół Z39.50 – z innych systemów bibliotecznych (np. Virtua, Aleph, Horizon).

Kolejne usługi związane są z potrzebą automatyzacji niektórych procesów bibliotecznych i w zasadzie związane są z katalogami scentralizowanymi „on-line”. Usługa zdalnej wypożyczalni znajduje zastosowanie wszędzie tam, gdzie katalog centralny pełni rolę katalogu zbiorów bibliotecznych. W ramach tej usługi możliwe jest rejestrowanie czytelników, realizowanie transakcji wypożyczenia, zwrotu i prolongaty, naliczanie kar za przetrzymanie in. Usługę udostępnia oprogramowanie systemu SOWA, ale przewiduje się wprowadzenie tej usługi również dla systemu SOWA-2.

Inną usługą, znajdującą zastosowanie w sieci bibliotek obsługiwanych systemem zakupu centralnego jest usługa centralnego gromadzenia. Usługa umożliwia rejestrowanie potrzeb zakupu zgłaszanych przez poszczególne biblioteki (placówki), rejestrowanie dokumentów wpływu (faktur) i przeprowadzanie operacji rozdzielania zakupionych materiałów do poszczególnych bibliotek. Usługę udostępnia oprogramowanie systemu SOWA-2 wyłącznie dla formatu MARC-21.

W dalszej części przedstawię kilka przykładów katalogów centralnych obsługiwanych systemami SOWA lub SOWA-2.

Katalog centralny MBP w Łańcucie

Miejska Biblioteka Publiczna w Łańcucie posiada dwie filie, które obsługuje w systemie zakupu centralnego. W siedzibie „centrali” wprowadzane są dane o wszystkich zakupach, także tych odnoszących się do zbiorów filii. Od ubiegłego roku centrala i filie posiadają łącza internetowe, co umożliwiło pracę filii „on-line”. Filie korzystają z usługi zdalnego katalogowania, dzięki której wprowadzane są dane o starszych zbiorach, nie znajdujące się jeszcze w katalogu centralnym. Od bieżącego roku filie rozpoczęły obsługę wypożyczalni poprzez zdalną usługę. Całość systemu oparta jest na oprogramowaniu SOWA, tak więc format katalogowania jest charakterystyczny dla tego systemu.

Serwer aplikacji SOWA działa w środowisku Linux, natomiast dane systemu przechowywane są na serwerze Netware. Łączność z Internetem oparto na stosunkowo wolnych łączach SDI.

Katalog nabytków Biblioteki Publicznej Warszawa-Wola

Sieć bibliotek publicznych Warszawa-Wola obejmuje centralę i kilkanaście filii. Wszystkie placówki działają w systemie zakupu centralnego i do roku 2002

obsługiwane były wyłącznie przez autonomiczne instalacje systemu SOWA. W bieżącym roku powstały dwa katalogi centralne: katalog zamówień i katalog nabytków. Formatem dla nowych katalogów jest MARC-21, który jest obsługiwany systemem SOWA-2.

Katalog *zamówień* powstaje głównie przez import materiałów dostarczanych przez Bibliotekę Centralną Województwa Mazowieckiego, które mają formę plików ISO2709 zawierających informacje o nowościach wydawniczych. Pracownicy uzupełniają katalog o inne, dostępne w sprzedaży pozycje. Obsługa zakupu, realizowana przez centralę polega na okresowym drukowaniu złożonych zamówień, wprowadzaniu specyfikacji poszczególnych dokumentów wpływu (faktur) oraz realizowaniu przydziału zakupu do poszczególnych placówek.

Efektom rozdysponowania zakupu jest powstanie odpowiedniej informacji w odrębnym katalogu *nabytków*. Informacja z katalogu nabytków jest prezentowana publicznie oraz (niestety!) eksportowana do autonomicznych katalogów odpowiednich placówek (tu następuje konwersja formatu MARC-21 do SOWA). Przewidujemy, że w przyszłości katalogi autonomiczne zostaną zlikwidowane, ale to wymaga wcześniejszego przeniesienia zawartych w nich danych do katalogu centralnego nabytków. Proces przenoszenia jest długotrwały, ponieważ wiele danych wprowadzono w sposób uproszczony i teraz następuje ich uzupełnianie.

Serwer systemu działa w środowisku Windows'NT. Programy klienckie dostępne są dla dowolnego środowiska Windows.

System Bibliografii Regionalnej Województwa Łódzkiego

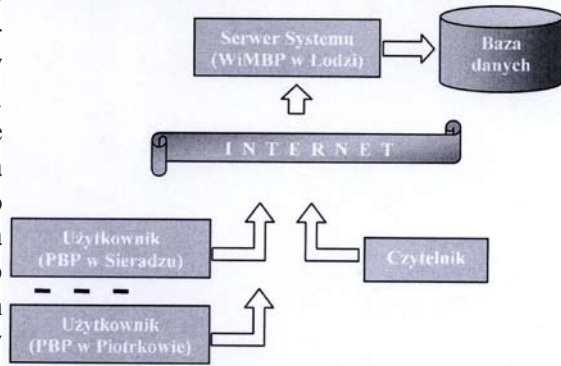
W bibliotekach publicznych województwa łódzkiego wykorzystywane są cztery systemy biblioteczne: MAK, SOWA, SOWA-2 oraz Horizon. Wybrane biblioteki tworzą własne bazy bibliograficzne dotyczące zagadnień regionalnych. Zadanie zbudowania katalogu obejmującego wszystkie informacje bibliograficzne dotyczące województwa łódzkiego stało się jednym z elementów kontraktu realizowanego w 2002 r.

Do realizacji wybrano wariant scentralizowany „on-line”, w którym informacja jest przechowywana przez serwer zlokalizowany w siedzibie Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi. Poszczególne biblioteki łączą się z serwerem poprzez Internet i w ramach danej sesji mogą wprowadzać lub modyfikować dane katalogu centralnego, tworzyć zestawienia bibliograficzne wg wskazanego kryterium oraz eksportować dane do plików lokalnych.

Przyjęto, że w ramach Bibliografii Regionalnej Województwa Łódzkiego stosowany będzie format MARC-21 zarówno dla rekordów bibliograficznych jak i rekordów kartotek wzorcowych. Decyzja ta należała do zamawiającego i była uzasadniona z jednej strony różnorodnością katalogowanych materiałów bibliotecznych (artykuły, czasopisma, dokumenty elektroniczne, materiały audiowizualne itp.) oraz – z drugiej

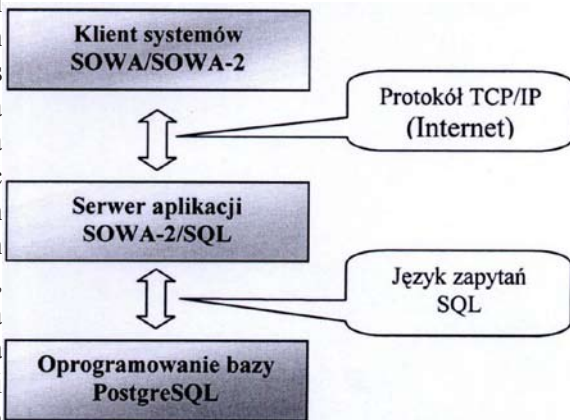
strony chęcią pozyskiwania przez Bibliotekę gotowych rekordów (np. z Nukat lub BN).

W pierwszym etapie dane były wprowadzane jedynie dla potrzeb testowania i szkolenia personelu bibliotek. Równocześnie trwały uzgodnienia niektórych elementów formatu danych. Tu trzeba zwrócić uwagę, że brak jest polskich doświadczeń przy tworzeniu katalogów bibliograficznych w MARC-21. Przyjęta pierwotnie w systemie SOWA-2/MARC-21 budowa formularza w zastosowaniu do różnorodnych materiałów okazała się mało elastyczna, dlatego opracowany został mechanizm formularza dynamicznego, który użytkownik kształtuje na bieżąco.

Uzyskano w ten sposób ujednolicenie zasad wprowadzania danych dla wszystkich rekordów bibliograficznych i wzorcowych.

Ponieważ założono, że baza powinna umożliwiać roczny przyrost ok. 70.000 rekordów zostało zaproponowane zrealizowanie systemu docelowego na serwerze SQL. Dla potrzeb Bibliografii Regionalnej użyto darmowy system zarządzania bazą danych Postgres (środowisko Linux), ale rozwiązania techniczne były testowane także na innych systemach. Aby zachować zgodność z wcześniejszym oprogramowaniem klienckim zbudowano serwer aplikacji, który bezpośrednio korzysta z SQL. Trójpoziomowa architektura systemu: klient – serwer aplikacji – system zarządzania bazą danych należy do najnowocześniejszych rozwiązań informatycznych.

Podsumowując, chciałbym zwrócić jeszcze raz uwagę na możliwość realizacji katalogu centralnego z wykorzystaniem systemów SOWA lub SOWA-2. Systemy pozwalają na dostosowanie katalogu centralnego dostosowanego do indywidualnych potrzeb zarówno w zakresie organizacji katalogu, wyboru formatu katalogowania jak i zakresu udostępnianych usług.